

היבטים לשוניים בפרשת תצוה עח

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת תצוה ובהפטרות ובראשון של כי-תשא

כז יט וַיִּקְהָלוּ: הוּא"ו בשווא נע. לְהַעֲלֹת : געיה בה"א מעמידה מעט את קריאתה למנוע הבלעת העי"ן החטופה שלאחריה
כח א לְכַהֲנוּ-לִי: געיה בכ"ף
כח ג רִיחַ חֲכָמָה: יש להקפיד על הפרדת התיבות
כח י עַל הָאֲבֹן הָאֶחָת: טעם טפחא בתיבה עַל
כח יז מִלֵּאֵת: טעם נסוג אחור ללמ"ד.
אַרְבַּעַת טוֹרִים אֲבֹן: טעם טפחא בתיבת אַרְבַּעַת. פְּטֹדָה : הטי"ת בשווא נח
כח יח וַיִּהְיֶה: היר"ד קמוצה
כח יט וְאַחֲלָמָה: במלעיל
כח כ וַיִּשְׁפָּה: היר"ד בקמץ גדול והשי"ן בשווא נע, והפ"א בצירי ללא דגש
כח כב שְׂרָשֶׁת: געיה בשי"ן והרי"ש בשווא נח ¹
כח כח וַיִּרְכָּסוּ: הוּא"ו בשווא נע
כח לב תַּחֲרָא: החי"ת בשווא נח לא בחטף. יִהְיֶה-לּוֹ : געיה ביר"ד הראשונה ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק
כח לג רַמְלִי: מוטעמת בפשטא ולא בקדמא
כח מא וְכַהֲנוּ לִי: תיבת וְכַהֲנוּ במרכא ואין היא מוקפת לתיבה שלאחריה בסילוק (סוף פסוק)
כח מג לוּ וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו: כך ההטעמה ²
כט א אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה: המילים מוקפות, תיבת אֲשֶׁר לא בקדמא אלא געיא בשי"ן ובמקף
כט יא וְשַׁחֲטֶתָּ: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי וכן הוא בהמשך בפס' טז, כ
כט יג הַמִּכֶּסֶה: המ"ם בשווא נע וכן בפס' כב ³
כט כט לְמִשְׁחָה: המ"ם בקמץ קטן
כט ל לְבִשָּׁם: השי"ן בקמץ
כט לט אֶת-הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בִבְקָר: אין לבלבל עם פרשת התמיד בפינחס שם כתוב אֶחָד
כט מ וַיִּסֹּד: הנר"ן בצירי
כט מג וַיִּקְדָּשׁ: הדלי"ת פתוחה
כט מו לְשִׁכְנִי: השי"ן בקמץ קטן
ל ד תַּעֲשֶׂה-לּוֹ : געיה בתי"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק
ל ח וּבַהֲעֹלֹת: הבי"ת בשווא נח וגעיה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה
מפטיר לשבת זכור דברים כה:
יז עֲמֻלָּק: יש הקוראים פרשת זכור כל מילה וכל אות לאט ובהדגשה והם עלולים לקרוא את המ"ם בדגש
בעוד שהיא רפויה אחרי חטף. בַּצֵּאתְכֶם : התי"ו בשווא נע

¹ הגעיא כאן אינה הופכת את השווא לנע.

² בתורה קדומה, עפ"י כל ספרי תימן, מוטעם לוּ וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו, אבל לפי הספרים שלנו כמצוין למעלה.

³ בכ"י לינגרד המ"ם בחטף פתח כדי לוודא את קריאת השווא הנע.

יח קָרָד: געיה בק"ף והר"ש בשווא נע. וַיִּזְנֹב: גם כאן בעלי הקריאה האיטית המדגישה, עלולים לקרוא את היר"ד בשוא נע ובדגש בעוד שהיא ללא דגש ובשווא נח. כָּל-הַנְּחָשִׁים: נחץ בנו"ן מפאת הגעיה. וַיִּגַּע: קוראים שבכל קריאה אינם מבחינים בין אל"ף לעי"ן עלולים לקרוא כאן עי"ן פתוחה במקום עי"ן בפתח גנובה, כלומר: ויגעה. אבל לפי קריאת האשכנזים יש כאן אל"ף גנובה ונקרא וַיִּגַּע. ולפי עדות המזרח: וַיִּגַּע יט בְּהִנִּיחַ: כבהערה הקודמת יש קוראים המדגישים את הנו"ן ואם בקריאתם אינם מבחינים בין קמץ לפתח, הם עוברים משימוש של מנוחה למשמע של הִנָּח או עזיבה. אֲשֶׁר יִי-אֱלֹהֶיךָ: שימו לב! אֲשֶׁר במונח, ייִ געיא ומוקף, ולא כחומשים דוגמת קורן שהטעימו להיפך מְכַל-אֵיבֶיךָ: טעם קדמא באל"ף, גרש בב"ת והיר"ד ביניהן בשווא נע. אַת-זָכָר: לאחרונה השתרש מנהג לקרוא פעמים את המילה "זכר". מנהג זה אינו מוכר באשכנז המערבי וגם לא בעדות המזרח. בקונטרס "מקראות שיש להם הכרע" של הר"מ ברויאר ז"ל⁴ האריך להוכיח שאין ספק שנוסח הצירי הוא הנכון, ואין כל צורך בקריאה הכפולה הפטרת שבת זכור שמואל א טו (הספרדים מתחילים בפס' א): א לְמִשְׁחָךְ: שי"ן בקמץ גדול, חי"ת בחטף קמץ וכ"ף סופית בקמץ גדול ב בַּעֲלָתוֹ: געיה בב"ת, אין לקרא 'בלות' ג וְהִפִּיתָה: במלרע ד וַיִּשְׁמַע: יר"ד בשווא נח, שי"ן בפתח והמ"ם בדגש חזק יח בְּדֶרֶךְ: הבי"ת בשווא נע ולא בפתח כג וַיִּמָּאֶסֶךְ: בתכנת הכתר שאנו מעתיקים ממנה אין געיא באל"ף, עם זאת אין ספק שהאל"ף בקמץ רחב והסמ"ך בשוא נע⁵ כה וַאֲשַׁתְּחוּהָ: הוא"ו בשווא נע כח מִמֶּךָ: כ"ף סופית דגושה ל וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי: מלעיל ראשון של כי תשא: יב וְלֹא-יְהִי בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֲתָם: יש להחיש את קריאת התיבה נֶגֶף להסמיכה לקודמתה, וְלֹא-יְהִי בָהֶם נֶגֶף - בַּפֶּקֶד אֲתָם טו וְהִדֹּל לֹא - לְתֵת אֶת-תְּרוֹמָת: יש להקפיד על הפרדת התיבות ל יח לְרַחֲצָה: הר"ש בקמץ קטן והחי"ת בשוא נח

כח יא מַעֲשֵׂה חָרֶשׁ אָבֶן ספר תורת הטעמים מהרב אברהם ויסבלום עמ' תלא כתב רש"י מעשה אומן של אבנים. חָרֶשׁ זה לבוק הוא לתיבה של אחריו, לפיכך הוא נקוד בפתח בסופו; וכן "חרש עצים נטה קו" (יש' מדיג) – חרש של עלים; וכן "חרש ברזל מעעד" (סס, יב) – כל אלה לבוקים ופתוחים. וכן כתב רשב"ם. ולפי זה היה צריך להיות מעשה, חרש אבן. ואילו הטעמים פיסקו: מַעֲשֵׂה חָרֶשׁ / אָבֶן וצ"ע. ובהערה: והנה אם היה מנוקד מעשה חרש אבן, היה מקום לבארו על תחילתו: מעשה חרש, [חרש] אבן. אבל הניקוד כאן מורה על סמיכות! ומכל מקום עדיין אפשר ליישב ראה לעיל בראשית מ ג.

⁴ ניתן להוריד מכאן http://www.herzog.ac.il/tvunot/fulltext/mega10_broyer.pdf המעוניין יכול לקבלו אצלי
⁵ במקרים כגון זה השלים ר"מ ברויאר געיות במקום הראוי להן. הקובע שזה קמץ רחב ושוא נע או חטף, ושוא נע הוא כי אמאס הוא במשקל אַפְעֵל.

הראה שם כמה דוגמאות לצורה הנראית סמיכות. אחת הדוגמאות מהפטרת שבת שקלים אָרֹן אֶחָד (מלכים ב יב י ומקבילו בדברי הימים). אבל כאן אין ספק שזו סמיכות ממש, ואין כלל בעיה במלה סמוכה שהיא בטעם מפסיק. מה שצריך ביאור הוא שמעשה נראה כמתחבר לחרש יותר מאשר לאבן. אבל זה מנהג הטעמים גם במקומות אחרים.

כח כא פתוחי חותם איש על-שמו תהיין לשני עשר שבט: ספר תורת הטעמים מהרב אברהם ויסבלום עמ' רכב

אפשר לפרש, צורת חתימת אבי השבט תהיה חקוקה על שמו. למשל, על אבנו של שבט דן תכתב תבת דן ומעליה תהיה צורת חתימתו של דן בן-יעקב [יש עושים כך בזמננו כשמהדירים ספרי קדמונים שחוקקים על כריכת הספר את חתימתו של אותו צדיק]. והפיסוק: פתוחי, חותם איש על-שמו. אבל הטעמים פיסוק: פתוחי חותם / איש על-שמו. וכן מוכיח גם הניקוד, והכוונה כמו שפירשו המפרשים לעיל (פסי' יא) חקיקה כדרך שחוקקים בחותמות של טבעות.

א"ה ידידנו כשהביא את 'אפשר לפרש' ניקד 'חותם איש על שמו' תי"ו בפתח, לא העתקתי ניקוד זה כי יתכן ש'חותם' הוא מהמלים שהקמץ בהן תנועה גדולה קיימת שאינה משתנה בנטיה דוגמת קָתב או דָת. מסתבר יותר שדומה ל'גורל' או 'כוכב', המשתנים לפתח⁶. מכל מקום, עניין הכתיבה לא היה כל כך מצוי בימי קדם, וקשה להגיד שנשתמרה בזמן הקמת המשכן והכנת הבגדים צורת חתימת השבטים בני יעקב.

מגליון תצוה עז כט מג **ונקדש: לששוד. ונקדש: מ"ש?** מאורות נתן: ונקדש קמץ לא כן אלא פתח

ר' מרדכי ברויאר בספר כתר ארם צובה... עמ' 38

יש לשים לב בייחוד לניקוד וְנִקְדָּשׁ. לשון 'נקדש-ונקדש' מצויה במקרא שתי פעמים: ונקדש בכבדי (לבששוד כאן), נקדש בצדקה (אלשיך י' ה, טז). בשני המקומות התיבה מוטעמת בטפחא, והתיבה שלאחריה פותחת באות ב' ומוטעמת בסילוק. אין להתפלא על כך, שניקוד האחת השפיע על חברתה. אך הבלבול שאירע כאן הוא מיוחד במינו. ניקוד שתי התיבות עדיין היה כהלכה בד' ואילו מ"ש הוא שהחליף אותן; ניקד כאן: ונקדש ושם: נקדש, וכך, כנראה, שיבש את ניקודן גם כאן וגם שם. ודעתו נתקבלה בהוצאות הנפוצות של התורה ושל תנ"ך. הערה 1 בק' הד' נראית מנוקדת בפתח; אך הקריאה שם איננה ודאי גמור.

מנחת שי: **ונקדש:** במקצת ס"ס חדלי"ת בקמץ, ומסור עליו ל' קמץ. וכן ראיתי בדפוס ישן.⁸⁴ [ונקדש].

הדברים הובאו כאמור בגליון משנת עז. הם נשנו כאן, כי כמו שכתוב בהערת ד"ר בצר ז"ל דעת המנחת שי לנקד כאן בפתח, ולא כפי שר"מ ברויאר אומר שהמנחת שי החליף את הניקוד של ישעי' ושל כאן. הנוסח שנתקבל בהוצאות המקובלות אינו לגמרי באשמת המנחת שי, אלא כנראה הקמץ כאן בגלל הרד"ק, ובסיוע שהמנחת שי מזכיר את נוסח הקמץ בשם מקצת ספרי-ספרד ודפוס ישן, והפתח בישעי' הוא כנראה בגלל המנחת-שי שם.

הפטרת שבת זכור

שמואל א טו לב **וַיִּלְךָ אֱלֹהֵינוּ אֶנְגְּ מַעֲדָתָהּ וַיֵּאמֶר אֶנְגְּ אֶכֶן סֵר מִרְ-הַמּוֹת:** שתי מלים בפסוק זה סתומים וצריכים פירוש. הראשונה היא **מַעֲדָתָהּ** והשנייה היא **סֵר**.

⁶ יש לעיין איך מנוקד בפיוט 'ונתנה תוקף' וחותם יד כל אדם במחזורים קדומים.
⁸⁴ בהערותו נורצי מציג כחלוקת הספרים הספרדים בעניין זה, ובדבור-חמתחיל ניקד בפתח, ללמוד שנוסחו הוא 'ונקדש' (בפתח).

כמדומה שהפירוש המקובל יותר לִסָּר הוא שִׁמְרֵת־הַמָּוֶת הגיע. אחרי שאגג נשבה ביום הקודם, הוא ידע שככל הנראה הוא יוצא אל הורג. ועתה אמר לעצמו שהגיעה העת.

המלה מַעַדְנָת עדיין דורשת הסבר.

בכתב העת בית מקרא משנת תשלג הופיע מאמר של ש"פ מלצר שבו הוא דן במשמעויות של מלים מקראיות שהקורא בן ימינו טועה בהבנתן. הוא דן במַעַדְנָת. וישא משלו ויאמר פסוק זה מפרשים פרשנים ומתרגמים שונים שני פירושים. הפירוש האחד המקובל ביותר הוא שאגג הלך לשמואל בעדנה, בעדינות. ויש מי ששומע בשורש ע'ד'ן גם שמחה, ולפיכך הם מפרשים "אכן סר מר המות" — סרה ממני סכנת המות. העיקר הוא שהם רואים במלה "מעדנות" את השרש ע'ד'ן.

יש פרשנים המוצאים לנכון לשמוע במלים "אכן סר מר המות", פחד מפני המות, היינו שהמות סר אלי. ולפיכך הם משתדלים לפרש פירוש מתאים לזה גם את הבטוי "וילך מעדנות" והם מפרשים מעדנת כמו: מענדות, היינו אסור בכבלים. אכן מצאנו באיוב פרק ל"ח, לא: "התקשר מעדנות כימה או מושכות כסיל תפתח", וגם המלה "מענדות" וגם "משכות" מתפרשות לפי הסברה: לשון קשורים, כבלים. אלה הם שני הפירושים העיקריים. אך יש לציין גוונים ובני גוונים בנסוח הפירושים והתרגומים. יש מפרש שאגג הלך בעדינות, ויש מי שאומר שהלך בשמחה ובתענוג. אחד המפרשים מנסח בעדנה: בתענוג ובגאווה. (לא נביא כאן שמות המפרשים כי רבים הם, וברצוננו להביע התנגדות לעצם פירושיהם). המתרגמים נוקטים אף הם לשונות שונים, אולם העיקרון אחד הוא. שני התרגומים האנגליים המפורסמים: King James Version: Came into him delicately. Revised Standard Version: Came to him cheerfully. לותר מתרגם: ging getrost הלך מנוחם.

כבר אמרנו שיש מפרשים במענדות, בכבלים משום שהם נוטים לשמוע במלים "אכן סר מר המות", כי המות בא אלי. אכן הפעל סר בא במקרא פעמים רבות במובן: סר מן... פירושו התרחק או נעלם. ויש במקרא גם צרוף: סר אל... היינו: בא, התקרב. יש לציין שאע"פ שלרוב בא במקרא השמוש סר מן... הרי כפי שציינו יש גם סר אל, ויש במקרא גם סור בלי "מן" ובלי "אל", כגון: "כי סר לראות" שמות ג', ד, היינו — התקרב. וכן ברות ד', ו: "סורה שבה פה פלוני אלמוני".

נציין עוד כי יש מי שמקשה על הפירוש "וילך מעדנות", בכבלים — שבאופן כזה לא יתאים הפעל וילך, והיה צריך לומר ויביאו או ויגישו את אגג. המאחד את כל הפרשנים והמתרגמים השונים שהבאנו הוא שהם סוברים כי שורשה של המלה "מעדנות" הוא: ע'ד'ן. וכך סוברים גם מדקדקים עבריים קדמונים. כך ר' יונה אבן ג'נאח. גם הרד"ק בספר השרשים אומר: "וילך אליו אגג מעדנות", פירוש במעדנות, כלומר בשמחה ובתענוג הלך אליו כי בחר מותו מחייו (כאן יש הנמקה אחרת של השמחה). והוא ממשיך: "ויש מפרשים שהלך אליו בקשורים ובשלשלאות שהיה בהן, ונכון זה הפירוש, וכן בדברי רבותינו ז"ל בזה הלשון בענין קשירה "כיון שהתיר ראשי מעדנים שלהן כשריין" (סוכה י"ג, ב). כנגד כל הפירושים שהבאנו, ברצוננו להציע שלא נראה את המלה מעדנות כבנויה מן השרש ע'ד'ן, אלא מהשרש: מ'ע'ד'. והפירוש יהיה: אגג הלך כשרגליו מועדות, היינו בברכים כושלות, כיון שהבין במדה ידועה באיזה מצב הוא נמצא. ולכך יתאים יפה יפה ההמשך: "אכן סר מר המות" — אכן סר אלי מר המות. ברצוננו לציין שבעצם ישנו תרגום זה בתרגום השבעים, אלא שרוב המפרשים והמתרגמים לא קבלוהו²².

הערה 22

22 מנדלקרן בקונקורדנציה מביא את המלה מעדנות בעיקר בשרש ע'ד'ן. אולם הוא מציין כי השבועים פירושהו לפי השרש מ'ע'ד'. אולם הוא מוצא לנחות להציע בשרש מ'ע'ד' "נסוח" המלה הזאת: מַעַדְנִית.

קודם כל נציין כי חזק לסברה הלך מעדנות, בברכים כושלות, אנו מוצאים בזה שיש בתנ"ך בקשר עם הפעל הלך, גם הבטוי "הלכנו קדורנית" (מלאכי ג', יד).

ושש פעמים אנו מוצאים במקרא את הבטוי "אחורנית", ואף הוא בא בפעם הראשונה בקשר עם הפעל הלך: "וילכו אחורנית" (בראשית ט', כג). באופן כזה אפשר על נקלה לקבל שגם מעדנות בא במובן תיאור הליכה, ואין כל הכרח לשנות ניקודה של המלה. אע"פ שקל היה להם למדקדקים לראות את המשקל מפעלות מאשר המשקל פעלנות אכן בספר "מעשה אפד" של פריפוט דורן הלוי, בצינו את משקלי המלים בלשון העברית, הוא מביא: מפעלה מפעלות. כמו משטמה, מכפלה, מדרגה, משענה. והוא גם מביא מפעלה, מהתלה, מעשקה, מעדנה, והוא מביא גם פעולנית, אחורנית, קדורנית, אך איננו מביא משקל פעלנות. אעפ"כ דומה שאם אנחנו מוצאים רק שתי מלים בתנ"ך במשקל פעולנית, לא מן הנמנע לראות גם משקל פעלנות במלה מעדנות. ודומה שעם תפיסת השרש מ'ע'ד' יתפרש הכתוב על נקלה ונפרש גם "אכן סר מר המות", סר אלי מר המוות. וזה יתאים גם למצב הרוח השורר בפסוקים שלפנינו וגם למעשה אשר עשה שמואל בכתוב השני הבא מיד אחרי זה "וישסף שמואל את אגג". אכן גם המלונות שבימינו אינם יודעים כאילו על שם מעדנות ששרשו מ'ע'ד', אע"פ שבבן-יהודה הביא בהערה כי השבעים תרגמו מעדנות — בחרדה. אלא שאף הוא מביא את ההשערה כי השבעים קראו מעורנית. לדעתנו יתכן להנהיג את המלה "מעדנות" בלשוננו, במשמעות המקורית כפי שפירשנו בפסוק שבו עסקנו ברשימה זו. ע"כ ש"פ מלצר ז"ל א"ה: יש כמובן חוצפה של חכמים בעיניהם החושבים שהם יכולים לשנות המקרא או את ניקודו. אם מעדנות הוא תואר הפועל מצפים הם לניקוד כעין אחורנית, אבל למה לא כמו ועשיר יענה עזות (משלי יח, כג)? גם שם ינקדו עזית?

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!
 הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
 הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>
 מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

אם אתה מתעניין
 בהגשים הלשוניים של התורה
 (לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
 אתה מוזמן להרשם (בחנם)
 לקבלת דוא"ל געשיאים לשוניים
 בכתובת: franklashon@gmail.com
 ☺ בוא לחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺